

УДК 371.134:81'25 (045)

DOI 10.31651/2524-2660-2018-18-22-26

ORCID: 0000-0002-6416-0623

БІЛОУС Наталя Петрівна,
старший викладач кафедри англійської філології
і перекладу, Національний авіаційний
університет, м. Київ, Україна
e-mail: 15natalybelous@gmail.com

МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНО-КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ПЕРЕКЛАДАЧІВ АВІАЦІЙНОЇ ГАЛУЗІ

***Анотація.** Обґрунтовано та визначено методичні засади формування професійно-комунікативної компетентності майбутніх перекладачів авіаційної галузі. Наголошено, що професійно-комунікативна компетентність сприятиме ефективному виконанню функцій перекладача авіаційної галузі. Розроблено та обґрунтовано структурно-функціональну модель формування професійно-комунікативної компетентності, яка складається з цільового, методологічного, змістово-процесуального і оцінно-результативного блоків. Представлено результати дослідження методичних засад формування професійно-комунікативної компетентності майбутнього перекладача авіаційної галузі.*

***Ключові слова:** перекладач авіаційної галузі; авіаційна галузь; професійно-комунікативна компетентність; структурно-функціональна модель; професійна компетентність перекладача; педагогічна умова; компетентність; методологія; компетентнісний підхід.*

Постановка проблеми. В умовах інтеграції України до європейського і світового співтовариства особливої актуальності набуває професійна діяльність перекладача, оскільки він сприяє зміцненню економічних, соціальних, культурних, наукових зв'язків між країнами, етносами, професійними об'єднаннями, окремими особистостями.

З огляду на значущість його ролі в сучасному полікультурному середовищі актуалізується проблема підготовки кваліфікованих перекладачів у системі вищої професійної освіти. Результати аналізу педагогічних, психологічних, філологічних, методичних праць, досвід підготовки перекладачів до майбутньої професійної діяльності зумовили доцільність розроблення структурно-функціональної моделі формування професійно-комунікативної компетентності (ПКК) під час навчання в закладі вищої освіти в майбутніх філологів, які оволодівають спеціальністю «Переклад» і можуть працювати за фахом в авіаційній галузі.

Модель (від фр. *modele* – зразок) є уявною або матеріально реалізованою системою, яка відображає чи відтворює природний або соціальний об'єкт дослідження і здатна замінювати його простішим прототипом так, що її вивчення дає нову інформацію стосовно цього об'єкта. Моделювання дозволяє детально вивчити обраний для дослідження об'єкт, допомагає створенню нової теорії, слугує засобом її обґрунтування, сприяє вибору найбільш доцільних стратегій і тактик педагогічної діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій та визначення невирішених раніше частин загальної проблеми. Значна кількість наукових праць присвячена різним аспектам дослідження проблеми підготовки компетентного фахівця. Питання формування професійної компетентності вивчали М. Бирка, Н. Кузьміна, Н. Лобанова, А. Маркова та ін.; комунікативну компетентність досліджували С. Зенкевич, В. Кручек, Р. Міловідова, Ю. Пассов, Л. Романишина, Л. Савенкова, В. Семиченко та ін.; формування іншомовної професійно-комунікативної компетентності було предметом наукових досліджень вітчизняних учених В. Борщовецької, О. Биконі, Н. Глушаниці, К. Долгош, О. Загородньої,

Л. Морської, Н. Логутіної, Н. Пруднікової, О. Рембач, а також таких закордонних дослідників, як М. Браммер, Д. Каммінз, Т. Хатчінсон, М. Хьюїнгз.

Питання викладання англійської мови майбутнім фахівцям авіаційної галузі досліджували такі вчені, як О. Акмалдінова, О. Письменна, Є. Оборін. Для розуміння сутності та значущості запропонованої моделі щодо формування професійно-комунікативної компетентності перекладача авіаційної галузі важливим, на нашу думку, є уточнення нашого розуміння феномена спілкування. Ми дотримуватимемося загальноприйнятої в зарубіжній і вітчизняній науці думки про єдність спілкування та діяльності.

Мета статті – визначити методичні засади формування професійно-комунікативної компетентності майбутніх перекладачів авіаційної галузі.

Викладення основного матеріалу дослідження. Структурно-функціональна модель формування професійно-комунікативної компетентності майбутніх перекладачів авіаційної галузі є концепцією змісту освіти фахівців конкретної спеціальності, водночас ураховувалися й вимоги полікультурного середовища майбутньої професійної діяльності.

Зазначена вище модель виконує певні функції: 1) виступає засобом дослідження професійно-комунікативної компетентності як педагогічної категорії; 2) відображає послідовність формування студента як компетентного фахівця з перекладу і комунікативної особистості; 3) робить наочними основні позиції процесу формування ПКК майбутнього перекладача як фахівця авіаційної галузі; 4) узагальнює результати дослідження.

Розроблено та обґрунтовано структурно-функціональну модель формування професійно-комунікативної компетентності, яка складається з цільового, методологічного, змістово-процесуального та оцінно-результативного блоків. До цільового блоку належать мета і завдання формування ПКК перекладача авіаційної галузі, що підпорядковані соціальному замовленню: підготовка на основі міжнародних стандартів кваліфікованого перекладача зі сформованою до діяльності в авіаційній галузі професійно-комунікативною компетентністю. Метою є забезпечення цілеспрямованого формування професійно-комунікативної компетентності перекладача авіаційної галузі. Завданнями виступають: систематичний розвиток студента як філолога, перекладача, фахівця з галузевого перекладу; педагогічне керівництво процесом формування професійно-комунікативної компетентності перекладача авіаційної галузі; забезпечення успішного всебічного розвитку студента як особистості, сучасного кваліфікованого фахівця з перекладу зі сформованою готовністю працювати в галузі екстремальної діяльності.

До методологічного блоку належать методологічні підходи і принципи. У дослідженні ми користуватимемося такою дефініцією поняття «методологічний підхід»: вихідні, ключові педагогічні положення (теорії, концепції, гіпотези), які мають загальнонауковий зміст [3, с. 499]. Актуальними для формування професійно-комунікативної компетентності перекладача авіаційної галузі, на нашу думку є, компетентнісний, комунікативний, професійно зорієнтований підходи. Вони є характерними для підготовки фахівців будь-якої спеціальності. Однак фах філолога, зокрема, перекладача, є специфічним за змістом, метою та функціями, що, своєю чергою, зумовлює доцільність застосування певних підходів, що виявляють ці особливості. До них належать рецептивний, соціокогнітивний, лінгвокогнітивний і мультидисциплінарний підходи. *Рецептивний підхід* є специфічним щодо підготовки фахівців з іноземних мов підходом. Він застосовується у сфері багатомовної освіти на основі концепції Euro Comprehension. Він є актуальним для формування ПКК майбутніх перекладачів авіаційної галузі, оскільки перекладач здебільшого володіє декількома іноземними мовами, переважно спорідненими. Особливість застосування цього підходу полягає в наданні можливості доступу до кількох споріднених мов замість копінтного і тривалого навчання першої іноземної мови, потім другої й третьої шляхом послідовного застосування спорідненості мов (наприклад, виокремлення

інтернаціоналізмів, знаходження аналогічних у різних мовах морфем, звукових еквівалентів) [4]. Перекладач сфери цивільної авіації має ґрунтовно володіти спеціальною термінологією, що детермінує доцільність застосування *соціокогнітивного* і *лінгвокогнітивного* підходів. Соціокогнітивний підхід реалізовувався при формуванні авіаційно-термінологічної компетентності (складника технологічної компетентності). Він і запропонований Р. Теммерман і передбачає модель дослідження термінів, зумовлену когнітивною семантикою. У центрі уваги не сам термін, а одиниця розуміння (усвідомлення). Терміни і термінологічні варіанти описуються в корпусі текстів профільного дискурсу як відображення динамічних, когнітивно вмотивованих категорій. На основі цього підходу Р. Теммерман розробила *термонтографічний метод*: для розуміння інформації значущим є контекст. Крім власне тлумачення, термінологічний опис має відображати дискурсивний контекст застосування певної концептуальної одиниці, наприклад, додаткові тлумачення, семантичні детермінанти, між концептуальні зв'язки, словосполучення і приклади застосування [5].

Лінгвокогнітивний підхід базується на впровадженні моделі керування термінологічними базами шляхом систематизації концептуальної інформації для подальшої її опрацювання та застосування. Когнітивна лінгвістика є найбільш придатною для аналізу фахового спілкування, оскільки вона лексично центрована і враховує чинник реального застосування. Для реалізації когнітивної моделі запропоновано застосовувати *метод процесу орієнтованих фреймів*: ідентифікація термінів, які символізують певний концепт у текстових корпусах; аналіз інформації, наведеної в термінологічному тлумаченні концепту; з'ясування концепту в рамках фрейму; співставлення семантичних, ієрархічних і непрямих зв'язків між галузевими термінами [3]. Такі підходи дозволяють з'ясувати студентам зв'язки галузевої терміносистеми з уже сформованим концептуально-поняттєвим апаратом.

Мультидисциплінарний підхід щодо формування ПКК майбутнього перекладача авіаційної галузі є важливим з огляду на інтегрований характер феномена цього типу компетентності. Крім того, перекладачеві сфери цивільної авіації доведеться працювати в межах галузі з представниками різних професій (з пілотами, інженерами, юристами, менеджерами, економістами, логістами). Здійснювати перекладацьку діяльність йому доведеться, орієнтуючись на різні складники Повітряного кодексу, розділи щодо використання повітряного простору України; повітряні судна і льотна придатність; авіаційний персонал; аеродроми й аеропорти; повітряні перевезення; пошук і рятування; авіаційне страхування; розслідування авіаційних подій і відповідальність за порушення законодавства в галузі цивільної авіації. Перекладач авіаційної галузі має володіти іноземною мовою для специфічних потреб [4], саме тому цей підхід є важливим. Компетентнісний підхід застосовувався в нашому дослідженні в тісному поєднанні з комунікативним і професійно орієнтованим підходами, оскільки метою його проведення було формування професійно-комунікативної компетентності як інтегративного ресурсу, який реалізується вторинною особистістю в умовах ефективної міжкультурної взаємодії з урахуванням національних цінностей і норм для вирішення фахових завдань шляхом поєднання предметного змісту професії та іншомовних навичок. Водночас наявність цієї єдності пояснюємо і тим, що нами зроблено уточнення, що переклад – це та сфера професійної активності людини, у якій спілкування перетворюється з чинника, який супроводжує її діяльність, у базову, професійно значущу категорію. Тому ми послуговувалися поняттями «професійна діяльність» і «комунікативна діяльність» перекладача як синонімами. Єдність цих підходів виявляється і в структурі професійно-комунікативної компетентності майбутніх перекладачів авіаційної галузі, яка є цілісним інтегративним гнучким поєднанням лінгвістичної, інтеркультурної, інтерперсональної та технологічної компетентностей.

Важливість застосування комунікативного підходу пояснюємо необхідністю формування у структурі ПКК майбутнього перекладача інтеркультурної та інтерперсональної субкомпетентностей, що відбувається на основі психологічної взаємодії суб'єктів перекладацької діяльності.

Висновки та перспективи подальших розвідок. Ефективність запропонованої нами структурно-функціональної моделі формування ПКК майбутнього перекладача авіаційної галузі залежить від ґрунтовності розуміння її складників, послідовного виконання завдань із реалізації мети і соціального замовлення на сучасного перекладача для діяльності в галузі цивільної авіації. Комплексність застосування загальнонаукових підходів, які оптимізують процес оволодіння фахом, у поєднанні зі специфічними підходами щодо підготовки фахівців виявляють ефективність структурно-функціональної моделі формування професійно-комунікативної компетентності майбутніх перекладачів авіаційної галузі у процесі фахової підготовки, складниками якої визначено цільовий, методологічний, змістово-процесуальний і оцінно-результативний компоненти.

Список використаних джерел

1. Ковтун О. В. Комунікативний підхід в організації мовної освіти авіаційних операторів / О. В. Ковтун // Наука і освіта. – 2011. – № 5. – С. 89–94.
2. Підручна З. Ф. Формування професійної комунікативної компетентності майбутніх перекладачів : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти / З. Ф. Підручна. – Тернопіль, 2008. – 20 с.
3. Competences for professional translators, experts in multilingual and multimedia communication // EMT expert group. Brussels, January 2009.
4. Competences for professional translators, experts in multilingual and multimedia communication // EMT expert group. Brussels, January 2009.
5. Gudmanian A. G. Fundamental Theories of Intercultural Communication / Artur G. Gudmanian, Natalia S. Borysenko. Kyiv: НАУ-ДРУК, 2010.
6. Пухальська Г. А. Педагогічні умови формування комунікативної компетентності у майбутніх пілотів цивільної авіації : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти / Г. А. Пухальська ; Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького. – Черкаси, 2011. – 22 с.
7. Семенова А. В. Словник-довідник з професійної педагогіки / А. В. Семенова. – Одеса : Пальміра, 2006. – 272 с.
8. Стасюк В. Д. Педагогічні умови професійної підготовки майбутніх економістів у комплексі «школа – вищий заклад освіти» : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти / В. Д. Стасюк. – Одеса, 2003. – 20 с.
9. Статут НАУ (нова редакція). – Київ : НАУ, 2016. – 58 с.
10. Varanovska, L., & Glushanytsia, N. (2012). Methodoly of Formation of Foreign Professionally Communicative Competence of Future Bachelors in Avionics in the Process of Their Professional Preparation. *Безпека в авіації та космічні технології*, Т. 3, 8.2.19.–8.2.22.

References

1. Kovtun, O. V. (2011). Communicative approach in creating the language education for aviation specialists. *Nauka i osvita (Science and education)*, 5, 89–94 (in Ukr.)
2. Pidruchna, Z. F. (2008). *The formation of the professional communicative competence of future translators*. Ternopil, 20 (in Ukr.)
3. *Competences for professional translators, experts in multilingual and multimedia communication* // EMT expert group. Brussels, January 2009. (in Engl.)
4. *Competences for professional translators, experts in multilingual and multimedia communication* // EMT expert group. Brussels, January 2009, 8. (in Engl.)
5. Gudmanian, A. G. (2010) *Fundamental Theories of Intercultural Communication* / Artur G. Gudmanian, Natalia S. Borysenko. Kyiv (in Engl.)
6. Pukhalska, G. A. (2011). *Pedagogical conditions for the formation of communicative competence in future pilots of civil aviation*. Cherkassy (in Ukr.)
7. Semenova, A. V. (2006). *Dictionary of reference on professional pedagogy*. Odessa (in Ukr.)
8. Stasiuk, V. D. (2003). *Pedagogical conditions for the training of future economists in the complex «school - the highest educational institution»*. Odessa (in Ukr.)

9. *Statute of NAU* (2016). Kyiv (in Ukr.)
10. Baranovska, L. V., & Glushanytsia, N. (2012). Methodology of Formation of Foreign Professionally Communicative Competence of Future Bachelors in Avionics in the Process of Their Professional Preparation. *Bezpeka v aviatsiyi ta kosmichni tekhnolohiyi (Safety in aviation and space technology)*. Kyiv, 3, 8.2.19.–8.2.22 (in Ukr.)

Abstract. *BILOUS Natalia Petrivna. The methodology of forming professional and communicative competence of the future translators in the aviation industry*

Introduction. *The research defines and substantiates structural and functional model of the formation of the professional communicative competence (PCC), which comprises the target, methodological, content-procedural and assessment-result blocks.*

Purpose. *To define the methodical principles of forming the professional and communicative competence of future translators of the aviation industry with the aim of developing a structural and functional model of the PCC formation while studying at a higher education institution by the specialty «Translation».*

Originality. *The expediency of the substantiation of this pedagogical condition was justified by the fact that a structural and functional model for the PCC formation was developed based on the multidisciplinary approach, which is important given the integrated nature of the phenomenon of this type of competence.*

Results. *The target block includes the purpose and task of forming the PCC of the translator of the aviation industry, subordinated to the social procurement: training a qualified translator with a professional communicative competence formed in the aviation industry based on international standards. The methodological block includes methodological approaches (competent, communicative, professionally oriented, receptive, socio-cognitive, lingo-cognitive and multidisciplinary) and principles (linguistic mediation and bilingualism, prioritizing understanding of the original, «rendering meaning, instead of word-by-word translation», etc.). The content-procedural block is represented by the content, forms, methods, techniques and pedagogical preconditions. The assessment-result block of the model is represented by the structure of the PCC of future translators of the aviation industry, the criteria and levels of its formation.*

Conclusion. *The list of educational courses for future translators' training is defined, mastery of which forms the sub-competence of the specified PCC. The specific methods of forming this competence embrace such methods of teaching a foreign language and translation activities: conscious-contrastive, communicative, terminographic, method of process-oriented frames. Special techniques of training the professionally directed communicative activities of future translators, which violate the formal similarity of the original translation, but ensure the achievement of a higher level of equivalence, is transposition, addition and omission of lexical units in the translation process. The result of implementing the model of the PCC formation of the future translator in the aviation industry is a highly skilled specialist in the field of translation studies with a high level of professional communicative competence.*

Key words: *translator of the aviation industry; aviation industry; professional and communicative competence; pedagogical conditions; professional competence of the translator; communication; structural and functional model; competent approach; methodology.*

*Одержано редакцією 12.09.2018
Прийнято до публікації 16.09.2018*